د بایزید روښان د زوکړې
د پینځه سوم کال دسیمینار په ویاړ

د افغانستان د علومو اکاډمي

فرحت المجتبی

د
بایزید روښان

سریزه اوسمون
د
سرمحقق زلمی هیوادمل

۱۳۸۵ هـ ش

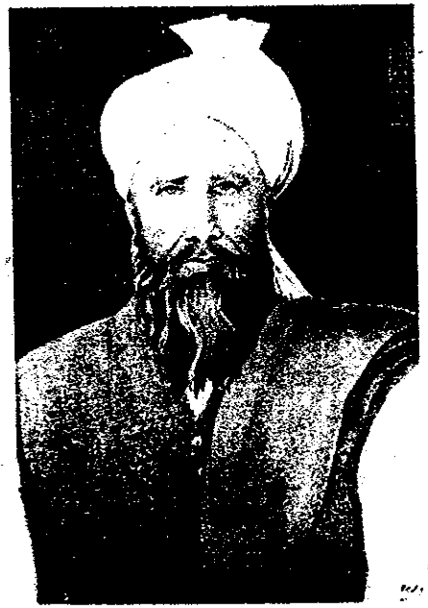

ستر ملی مبارز بایزید روښان

د چاپ چارې : علی محمد منګل
د باختر مطبعې چاپ

Ketabton.com

دبایزید روښان دزوکړې
دپینځه سوم کال دسیمینارپه ویاړ

دافغانستان د علومو اکاډمي
دژبواوادبیاتومرکز
کابل مجله

فرحت المجتبی

د
بایزید روښان

سریزه اوسمون
د
سرمحقق زلمی هیوادمل

کابل افغانستان

۱۳۸۵هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پيژندنه :

دکتاب نوم : فرحت المجتبی
ناظم : بایزید روښان
مهتمم : عبدالظاهر شکیب
خپرونکی : کابل مجله ، دژبو او ادبیاتو مرکز
د چاپ شمیر :۵۰۰ ټوکه
د چاپ کال : ۱۳۸۵ هـ ش
کمپوزر : نورگل منګل

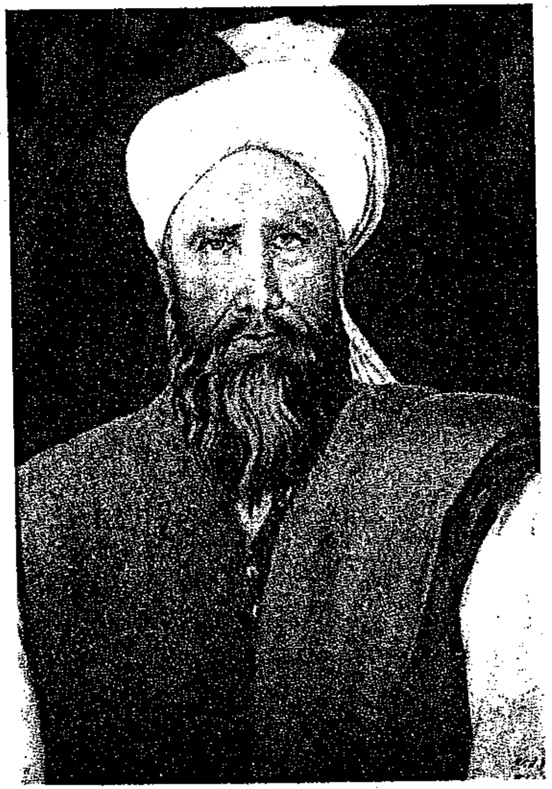

ستر ملی مبارز بایزید روښان

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

فهرست

موضوع	مخ
د با یزید روښان فرحت المجتبي	١
سریزه	٥
ماخذونه	٢١
متن	٢٣

د بایزید روښان فرحت المجتبی

د افغانانو د یو ستر ملي او عرفاني نهضت مشر بایزید روښان د خپلي روښاني لاري د تبلیغ او د خپلو پېروانو د پوهاوي لپاره په پښتو ، دري ، عربي او هندي ژبو ډیر منظوم او مسجع آثار لیکلي دي ، دتېرې شلمي پېړۍ دویمي نیماي کي دده د آثار و چاپ ته توجه شوي ، په کابل ، پیښور او اسلام آباد کي يې موجود اوموندلی شوي آثار چاپ شوي دي ، ځیني آثار يې مکرر هم چاپ شوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بایزید د آثارو یا دوني په ښینو لرغونو آثارو کي ، لکه دبستان مذاهب ، حالنامه او د ښینو ختیځ پوهانو په آثاروکي شوي دي خو د شلمي پیرۍ د دویمي نیمایي پورې یي څوک له وجوده نه وو خبر . د بایزید د خیرالبیان دوې نسخي هماغه مهال وموندل شوې یوه دبرلین نسخه چي توله په څلورو ژبو ده اوبله د حیدر آباد دد کن نسخه چي بشپړه ده اود خیرالبیان ټول مطالب پکي په څلورو ژبو راغلي چي تر اوسه نه ده چاپ شوې.

تذکره دعلم یا (د علم رساله) اوفرحت المجتبی دواړه د شلمي پیرۍ په وروستیو لسیزوکي پیدا او چاپ شوي.

فرحت المجتبی د بایزید یوه کوچنۍ تی رساله ده چي د هندوستان د پایتخت دهلي په ملي میوزیم د تذکره د علم د نسخي د پای په، ۵۳ ــ ۵۵ پاڼوکي لیکل شوې ده. خط یي نستعلیق دی اولیکدود یي روښاني ،خطاط یي دروښانیانو د لاري پیروګل محمد روښاني .

دا رساله ما اول ځل په ۱۹۸۳ م کال کي ولیدله ، دوې رباعۍ مي ښینی نقل کړې اود هندد کتابخانو پښتو خطي نسخو کي مي واخیستي . خو دوست شینواری دی الله تعالی و بښي د هغه ښینو اشارو زه دي ته متوجه کړم چي دارساله هم لکه دعلم رساله د بایزید روښان ده، نومي ځکه په ۱۹۹۱ کال کي دارساله ټوله نقل کړه او راسره وه . د پېښور د مهاجرت شپې وې ، ښاغلیو رفیع صاحب او سید صابر شاه صابر په ګډه (تلوسه) نومي مجله چاپو له ، له مایي دیوې اوږدې

مقالي غوښتنه وکړه، د فرحت المحتبی نقل ماله کابله له خان سره وړې وما دا نقل چي پرله راواړوه ، څوځله چي مي ولوست . د خطي نسخي پاڼي دوښو د خوړنک له امله روغي نه وې پاتي نو ځکه ښینی کلمات پکي مغشوش شوې وو ، مادغه رساله له ځپلي وسي سره سم له سره ولیکله او چاپ ته مي آماده کړه ، یوه مقدمه ګوتي مي هم پرې ولیکله .

په مقدمه کي ښینی خبرې د ارواښاد قلندر مومند د خیرالبیان تنقیدي مطالعه نومي اثر دمقدمي د هغه خبرو رد ته وقف شوې وې چي يې د بایزید روښان د تذکرۀ علم په باب کښلي وې . زه نه پوهیږم چي ارواښاد مومند به هغه وخت لوستي وې او که نه ځکه زه د ده او دده د پیروانو په عکس العمل پوه نه شوم . اوس قلندر مومند صاحب مړدی ، خود لوستونکیود ذهن دروښانو لو او روښانه ساتلو په منظور د فرحت المجتبی په مقدمه کي د استاد مومند د خبروپه جواب کي لیکل شوې خبرې پرېږدم.

ما د فرحت المجتبی د تلوسي د چاپ په مقدمه کي دا ژمنه کړې وه ، چي کله زه دا رساله په ځانګړي ډول چاپوم ، نو که د الله تعالی مرحمت مي ملګرې و، نو ضرور به يو ځل بیا د دهلي دمیوزیم له خطي نسخي سره ګورم .

د مهربان ښښتن په فضل هند ته د ۲۰۰۵ م کال په سفر کي دا موقع برابره شوه چي ددهلي ملي موزیم ته ورشم او ددې رسالي د (تلوسه) مجلي چاپ ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابله کړم . دا ځل بیا اړشوم چې رساله په دقت بیا نقل کړم. څکه هندوستان ته‌دتګ په وخت کې مې تلوسه پیدانه کړی شوه . خو داځل مې خپل نقل له خطي متن سره بیرته بیا مقابله کړه څه چې رانه پاتې وو ، ځینې کلمې رانه پاتې اویا سمې نه وې ضبط کړې په بیا کتنه کې مې هغه برخې هم سمې کړې.

روان کال د دلوپه میاشت کې د افغانستان د علومو اکادمې له خوا د بایزید روښان د زوکړې د پنځه سوم کال د منطقه یې سیمینار په ویاړمې ددې رسالې د خانګړې چاپ اړتیا حس کړه ، خو چې مې ولیدل داکادمې جیب تش دی ، نومې بیاغوره وبلله چې دارساله، بیا د کابل مجله کې چاپ شي او پنځه سوه نسخې اضافي ورسره چاپ او د خانګړې رسالې په توګه د سیمینار په مناسبت راووزي اود سیمینار ګډون کوونکیو ته وراندې شي.

په همدې نیامت مې دا رساله بیا له سره وکتله په مقدمه کې یو ځای سموني وشوې خو په متن کی زما د ۲۰۰۵ کال د اخیستی متن له مخې کافي سموني او زیاتوني راغلي ، امید دی چې تر لومړی چاپ دا چاپ بشپړ وي .

په پای کې د افغانستان د علومو اکادمې له مشر استاد راشد د ژبو او ادبیاتو مرکز له مشر ښاغلي عبدالواجد واجد او د کابل مجلې له مسوؤل مدیر سرمحقق علي محمد منګل نه مننه کوم چې د دې رسالې چاپول یې ومنل .

سریزه

ددهلي دملي میوزیم په خطي نسخو کې په ۸۱/٤٤۱ نومره یوه نسخه موجوده ده. په دې نسخه کې د بایزید روښان دوې رسالې خطاطي شوې دي . خطاط یې ګل محمد روښاني دی، دی درشید آباد اوسېدونکی و او داکتاب یې د فرخ سیر د پاچهی په دربیم کال لیکلی دی ، چې غالباً به داسنه ۱۱۲۷ هـ ق وي (۱).

ناظم بایزید خپل دغه دوه اثره په عام ډول رسالې معرفي کړې دي ، خو دواړو ته یې خانګړې نومونه هم ورکړي دي ، هغه رسالې دا دي:

۱ـ تذکره : بایزید روښان ددې رسالې نوم داسې معرفي کړی دی :

داتذکره دعلم

رساله نمینه (۲)

ددهلي په نسخه کې بیادلوړ بیت لومړی مسری داسې ده : (داتذکره دعلم و عمل) اما په روښانیانو کې دارساله په تذکره مشهوره وه ، لکه چې ددې رسالې ددهلي میوزیم د نسخې د لومړی پاڼې په الف مخ کې غالباً دخطاط په خط کښل شوې دي :

الجزء تذکره میا روښان .

په ځینو نورو آثارو کې هم دارساله د تذکرې په نامه یاده شوې ده ، چې وروسته به خبرې پرې وشي.

ددې رسالې درې خطي نسخې تراوسه لیدل شوې دي :

یوه نسخه یې د پښتو ټولنې وه ، چې په ۱۳۵۳ هـ ش کال کې دې مؤسسې د مرحوم دوست محمد برېښ له ورثه وو رانیولې وه . دانسخه د پیل له خوا بشپړه خود پای له خواناقصه ده .

بله نسخه راقم الحروف په ۱۳۵۶ هـ ش کې پیدا کړې وه چې دا نسخه د پیل له خوا لږې لوپډنې لرې او دپای له خوا بشپړه ده . اوس نه پوهېږم چې دانسخه په هم زما په تالا شویو کتابونو کې شامله وې او که په پاتې وي؟

دریمه نسخه یې ددهلي د ملي میوزیم ده . چې وینو خوړلې خودپیل او پای دواړو له خوا بشپړه ده . دا رساله تراوسه دوه ځله چاپ شوې هم ده .

لومړی چاپ یې د ۱۳۵۵ هـ ش کال دی، داچاپ د پښتو ټولنې دی ، چې متن یې ددې مؤسسې د ناقص الاخر نسخې په بنا تهیه شوی دی . ځنکه چې دا نسخه ناقصه وه ، نو ځکه یې نه نوم څرګندو اونه ناظم . درسالې مدون اروابناد سرمحقق دوست شینواري (۱۳۷۲هـ ش مړ) رساله د(روښاني رساله) په نامه چاپ کړه اوپروقایه یې د ناظم نوم څرګند نه کړ، خو په مقدمه کې یې د خپلو څېړنو او له خیرالبیـــــــان سره د مقایسې له مخې دا کښلي وو،چې دارســــاله د بایزید روښان ده.

ددوهم چاپ متن یې د دریونسخوله مخې تهیه شو اومرحوم دوست شینواري په دې چاپ کې دا رساله (دعلم رساله) وبلله او پروقایه یې دناظم نوم صریح

بایزید روښان ولیکه، داځکه چې زما د کتابخانې او ددهلي دملي میوزیم په خطي نسخو کې د ناظم نوم ښکاره راغلی دی او ناظم ویلي دي:

دا تصنیف د میا روښاني دی – سړی دې یې ونغوږینه.

دالوړ ضبط زما د کتابخانې د خطي نسخې دی اوددهلي په خطي نسخې کې د ابیت داسې راغلی دی:

داتصنیف د پیر روښان دی

دخدای د پاره دې سازکاچې غلطي پکې مومینه (۳)

په دواړو ضبطونو کې دا خبره څرګنده ده ، چې دا رساله د بایزید روښان تصنیف دی او ظاهراً هیڅ ډول شک پرې ځوک نشي کولای .

دا چې اروښاد دوست شینواري په دوهم چاپ کې دا رساله " دعلم رساله" په نامه چاپ کړې ده ، دنامه په دې انتخاب کې به د ده پاملرنه درسالې هغه بیت ته وه، چې د رسالې په خاتمه کې راغلی دی او ما د مخه راوړ، اروابناد دوست په دې انتخاب کې په بیت کې راغلي د " تذکره " کلمې ته التفات نه دی کړی او علم یې دبیت له لومړي مسرې ځخه او رساله یې له دوهمې ځخه اخیستي او " د علم رساله" نوم یې پر خپل تهیه کړي متن ایښی دی ، حال دا چې دا رساله په تذکره مشهوره وه او بایزید هم تذکره بللې ده . ددې رسالې موضوعات خیر البیان ته ورته دي . په دې رساله کې هم د مسلمانۍ د پنځو بناوو شرح راغلې او د اوداسه ، لمانځه ، تیبانه ،روژې ، زکات او حج خبرې یې په کې

کړي دي او د سلوک مقامونه یې ښوولي دي . ددې خبرو ملاتړ د بایزید په دې بیتونو کې هم موندل کیږي :

مـا هغه دي پکښې کوښلي
چې واړه د مقصود مسالي دینه
سړې د خپل مقصود لپاره
دا مسـالي واړه زده کوینه
داسلام پنخه بنایي زده شي
باور کانې چې ډیره یې لولینه (٤)

اروابناد دوست شینواري د اعقیده لرله ، چې بایزید دا رساله تر خیر البیان د مخه نظم کړي ده .(٥)

۲-فرحت المجتبی :

څنګه چې دمخه یې یادونه وشوه د دهلي د ملي میوزیم په یاده شوي مخطوطه کې په لومړنی رسالې پسې جوخته د بایزید یوه کوچنوټې بله منظومه رساله هم موجوده ده (٦)، چې نظمونه یې ، لکه د بایزید نور نظمونه د خوند نه دي او ماتي ګوډې لري.

دا رساله داسې پیل شوې ده :

میاروښان ویلي دي په عنایت د الهي
زه به دربیان کرم یو څو رباعي
هر چې پې کړده که شناخت یې پیداشي
کړده دې په اخلاص کا که څوک یې پتیي
څوعالم تیر شوی دی لا به پسې خې
په مرګ به واړه ومري څوک دی نه کا نامیدي

په لوړ اقتباس کې دریم بیت په ټوله رساله کې د بایزید په اصطلاح ترهري رباعي وروسته تکرار راغلی

دی . اودا هغه خصوصیت دی چې د بایزید روښان په نوروپښتو آثارو کې هم لیدل کیږي ، لکه : په خیرالبیان کې دیو بحث په ترڅ کې د بحث دبیلابیلو مسایلو د راوړو په ترڅ کې د هر مطلب تر بیان وروسته دغه لاندې بیت تکرار شوی دی :

مرګ به ورشي وسړي وته ناګهان
نشته د سړي په دنیا کښې تل دتله مقام

دابحث چې تر همدې لوړ بیت لاندې پیل شوی دی په دنیایي چارو پورې اړه لري او بایزید داسې شروع کړی دی:

"ګوره ددغه زماني آدمیان غواړي دنیا او هر چې پکښې دي پرې مشغول دي ډیر آدمیان ځینې په کرل یا په بزرګاني یا په پونده ګلې یا په ترکش بندي، ځینې په نورو نورو چارو مشغولي کا آدمیان ..."

د خیر البیان په همدې بحث کې یې د لنډو لنډو مطالبو تر بیان وروسته دغه لوړ بیت راوړی دی،چې په دې بحث کې ۲٦ خله دا بیت تکرار شوی دی (۷).

همدا ډول په " تذکره" کې هم د بېلابېلو موضوعاتو تر بیان وروسته دا لاندې بیت په کابو ټول کتاب کې تکرار راغي :

مسکین ویلي دینه دا سړی دې یې نغوړینه

دا لوړ بیت په تذکره کې ۲۰ خله راوړل شوی دی. (۸)

په فرحت المجتبی کې ټول۱۷رباعي ډوله نظمونه راغلي(۹) چې تر هر دغسې نظم لاندې هماغه یو بیت :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیندي

بیا بیا تکرار شوی دی ،که د تکرار بیتونه ورسره حساب کړو ، نو د رسالي ټول بیتونه ۵۱ کیږي .

دا رساله په دې ډول پای ته رسېدلې ده:

چې روح بیا مومي د خدایه قراري
خدایي رحمت به واړه دی له خپسر ګني
میا روښان ویلي دي دا رساله مي فرحت المجتبی
هرچي د کړده د پاره زده کا د ښو اثر بي وزړه ته وریشي
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیندي

د دې رسالي بله نسخه تر اوسه چیرې بل ځای نه ده لیدل شوي اویا دا چي ما ته نه ده معلومه . په دې نسخه کي د رسالي متن ظاهراً بشپړ دی خو ځیني بیتونه او یا د بیتونو او مسریو ځیني کلمات د وېنو د خوړنګ له آمله له لوستو وتي ، ځکه په ظاهر متن کي ځیني بیتونه او مسرۍ ناقصي دي .

دا رساله دروښاني لاري یو کوچنی او لنډ لاربنود غوندې دی ، چي د لارې عمده تکي پکي امام الطریقه په دې نیامت راوړي او رانغښتي دي ، چي د دې لارې طالب ډیر ژر او په لږو الفاظو او جملو کي ددې طریقي له ځینو اصولو او ضوابط سره آشنا شي .

په دې رساله کي راغلي مطالب زیاتره خیر البیان ، تذکره او نورو اثارو کي هم راغلي دي ، همدا رنګه د کلماتو او لغاتو اشتراک هم په دې دریو واړو اثارو کي

ښکاره لیدل کیږي او متني قراین په دې ګواهي لي چي دغه دریواړه اثره (خیرالبیان ، تذکره او فرحت المجتبی) دې دیو سړي وي .

دا وې د بایزید هغه دوې رسالي چي ددهلي دملي میوزیم په خطي مجموعه کي محفوظي دي او ما په د مخنیو بحثونو کي لږې لږې معرفي کړې.

زما تېر وتنې

کله چي ما د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخي نومی کتاب له پاره د هند د ځیني کتابخانو له پښتو خطي نسخو خپل اخیستي یادښتونه سره ترتیبول نومي یوه اشتباه دا کړې وه چي هلته مي فرحت المجتبی او (تذکره میا روښان) د یو ه کتاب دوه نومه بللي وو او د فرحت المجتبی نوم مي هم د بایزید تذکرې ته راجع بللی و او بله اشتبا مي داکړې وه ، چي د فرحت المجتبی نظمونه مي د نسخي د کاتب ګل محمد روښاني بللي وو (۱۰)

زه خپلي اشتبا ته هغه وخت متوجه کړل شوم چي کله ما له دهلي ځخه د بایزید د تذکرې راوړی نقل اروابښاد دوست ته ورکړ. ځو دوی زما د نسخي او د پښتو ټولني د نسخي او دغه نقل له مخي ددې رسالي یو تحقیقي متن تیار کړي. که څه هم ما هغه وخت له تذکرې سره د فرحت المجتبی رساله ګرده نه وه نقل کړې ، بلکه د پیل او پای ځو رباعي مي یي نقل کړي وې ښاغلي دوست چي دغه ځو رباعۍ کتلي وې نو یي دا عقیده

ښکاره کړه چې د دهلي په نسخه کې چې تر تذکرې وروسته خيني رباعۍ راغلي دي دا هم د بايزيد دي (۱۱) ما چې د ارواښاد دوست دا يادونه ولوستله او له رسالې (فرحت المجتبى) خپل اخيستي ناقص يادښتونه مې بيا په غور له سره وکتل نو د دغو ناقصو يادښتونو له بيا کتني او هم د تذکرې په خاتمه کې د رسالې د نامه موجوديت په دې معتقد کړم ، چې دا دواړه بيلې رسالې دي او ځانته خپل نومونه لري او ورسره مې په ذهن کې د حالنامې دا خبرې هم راوګرځېدې : " پير دستګير قدس سره به زبان افغاني قصيده ها و غزل ها و رباعيها و قطعه ها و مثنوي ها ساختند " (۱۲)

ترجمه : " پير دستګير (بايزيد)په پښتو ژبه قصيدې ، غزلې ، رباعي ، قطعې او مثنويګانې جوړې کړې"

وروسته تر دې مې د خپلې دغې تېروتنې ازاله په دې ډول وکړه :

۱- د علم رسالې (تذکره) تحقيقي متن په۱۳٦٤ هـ ش کال د اشرف خان هجري د سيمينار په مناسبت چاپېده او زه ددې سيمينار علمي منشي وم ، ما بايد د سيمينار د علمي کميټې په نماينده ګۍ پر دې کتاب څه کښلي واى ما چې پر دې رساله کوم يادښت کښلى دی هلته مې د خپلې اشتبا يادونه وکړه (۱۳)

۲-په ۱۳٦٥ هـ ش کال کې مې " فرحت المحتبى او تذکره ميا روښان يو کتاب نه دي " تر عنوان لاندې يوه ځانګړې مقاله وليکله په دې مقاله کې ما نه يوازې د دې دواړو رسالو د نومونو سره ګډولو اشتبا ياده کړه

، بلکه " د هند کتابخانو پښتو نسخې " نومې کتاب کې چې خيني نور اشتباهات له ما شوي وو ، هغه مې هم ياد کړل (۱٤).

۳-په همدغو وختونو کې مو د فرهنګ ادبيات پښتو دوهم ټوک تياراوه، نو هلته مې هم دغه دوې رسالې سره بيلې معرفي کړې (۱۵).

اوس چې زه د فرحت المجتبى متن وړاندې کوم نو مې لازمه وبلله چې د خپلو هغو تېروتنو يادونه يو ځل بيا وکړم چې لنديز يې تاسې لوړ ولوست.

× × ×

زما په عقيده د بايزيد ددغو دوو رسالو په باب په دې رساله ګۍ کې لازمې خبرې وشوې ، خو يوه بله موضوع چې له دې رسالو سره هم اړه لري بايده دي چې دلې ياده شي او هغه دا چې : د نوميالي ليکوال او شاعر ښاغلي قلندر مومند کتاب " د خير البيان تنقيدي مطالعه " زما د کتاب " د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " تر چاپ څلور کاله وروسته په ۱۹۸۸ ع کال کې چاپ شوی دی. د ښاغلي مومند ددغه کتاب په مقدمه کې زما د ياد شوي کتاب او هم د دغو رسالو په باب خيني يادوني شوي دي ، غواړم په دې ارتباط هم خيني توضيحات ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړم .

د ښاغلي قلندر مومند " د خير البيان تنقيدي مطالعه " نومې کتاب ۱۹۷ مخيزه مقدمه ډېرې د کار خبرې هم لري او خيني داسې نکتې يې څېړلې دي چې يا خو د نورو پام ورته نه دی شوی او يا دا چې خينو يوازې

اشاري ورته کړي دي او دوی بیا پر هغو ښه بحثونه کړي دي . ددغو ښو او جالبو بحثونو تر څنګه په دي مقدمه کي خیني داسي بحثونه هم زمونږ د خینو فرهنګي شخصیتونوپه ادرس خیني داسي خبری هم شته چي باید نوری هم په سره سینه وڅېړل شي او د کره کتني د جهان شموله ادابو او نورمونو په رڼا کی بحث باندي وشي . د هغو بحثونو موقع دا نه ده، خکه دا رساله ددغسي اوږدو بحثونو حوصله نه لري،اما د هند د کتابخانو خطي نسخي نومي کتاب متعلق چي په دي مقدمه کي څه راغلي دي ، په هغه ارتباط خپل معروضات په لاندي ډول وړاندي کوم :

۱-ښاغلي قلندر مومند چي په دي مقدمه کی د بایزید روښان د زوکړي او مرګ د کالونو د پیداکولو کوم کوشش کړی دی ، دا په خپل خای کي غنیمت کار دی ، خو ورسره دا باید ووایو چي له ننه ډیر کالونه د مخه (۱٦) استاد پوهاند رښتین د حالنامي تر لوست وروسته د بایزید د زوکړي پر مروج تاریخ ۹۳۱ د شک اظهار کړي و اوما هم چي دهند د کتابخانو خطي نسخي په تعلیق کي پر حالنامه یاد ښت خپور کړی دی (۲۸۷مخ) هلته مي د استاد رښتین دغه شک ته اشاره کړی ده، دغه رنګه د بایزید د مرګ د کال په باب د فاضل استاد پوهاند عبدالشکور رشاد غنیمت مقاله د ۱۳۵۵ هـ ش کال په اواخرو کي خپره شوه (۱۷) خو د خیر البیان تنقیدي مطالعه مقدمه کي د ښاغلي قلندر د بحث دا برخه په دي ساحه کي د نویو انکشافاتو دبررسی سره

مله ده . د دي ساحي له انکشافاتو څخه یو انکشاف د خیر البیان د دوهمي پیدا شوي نسخي اختتامیه لیکنه ده ، چي له هغي څخه یو تاریخ په لاس راخي ۹۸۳ هـ ق . څنګه چي د بایزید د مرګ په ګنو ورکړ شویو تاریخونو کي یو تاریخ دا هم راغلی و ، او بله خبره دا وه چي هلته د آغاز له کلمي سره بله جوخته کلمه هم نه وه نو ما په احتمالي ډول ولیکل: " له آغاز میاروښان څخه مطلب ښایي د بایزید د مړیني شپږنوییم کال وي ..." دافغانستان په ادبي څېړنو کي چي په دغه لهجه څوک څه ولیکي ، نو له هغي څخه خو دا مرادیږي چي لیکونکی پر مساله سل په سلو کي مطمئن نه دی ، له " ښایي څخه موږ د احتمال او امکان مطلب اخلو ؛ نه پوهیږم چي په پیښورکي په څه مقصد استعمالیږي ؛ دا چي زه په دي نظر باوري نه وم له هغي سوالیي (؟) څخه هم ښکاري چي ما د همدي بحث په خاتمه کي وراچولي ده (د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخي ۲۱٤مخ).

همدارنګه د هند د کتابخانوپښتو خطي نسخي په ۲۰۷ مخ کي چي ما د بایزید د زوکړي او مړیني سني ښوولي دي هلته مي هم سوالیه ورسره ایښي ده ، لکه (۹۳۱-۹۸۳ ؟).

له دي بیان څخه مقصد دا دی چي هلته ما احتمالاتو ته خای پریښی دی او مطلق حکم مي نه دی کړی اما ښاغلي مومند زما دا ګماني نظر په خپله مقدمه کي داسي تفسیر کړی دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

"ښاغلي هیواد مل له دې تر قیمي نه دا نتیجه راوباسي چې په ۱۰۷۹ کې د بایزید انصاري د وفات ۹۶ کاله پوره شوي وو اوهم په دې بنا دا اندازه لګوي چې د بایزید انصاري دو فات کال ۹۸۳ هـ دی " (۱۸) خبره دا ده چې نقادان د احتمالي او ګماني نظریاتو او مطلق حکم تر منځ حد ته قایل دي ، دواړه یو ډول نه ارزیابي کوي.

۲-بله خبره چې د هغې مقدمې په ارتباط دلته وړاندې کوم دا ده، چې د ښاغلي مومند د دې مقدمې په ۱۲۶-۱۳۶ مخونو کې د بایزید پر تذکره خبرې شوې دي او د دې بحث په نتیجه کې دوی ویلي دي:" د دیو ټولو خبرو په رڼا کښې زه ویلی شم چې د روښاني رسالې کښې لا داخبره په حتمي طور فیصله شوې نه ده چې دا د بایزید روښان تصنیف دی " (۱۳۶ مخ) دا چې مومند صاحب دا رسالې (تذکره او فرحت المجتبی)د بایزید ګڼي او یا یې نه ګڼي دا ددوی خپله خوښه ده، مګر دوې نکتې چې د دې بحث په ترڅ کې راغلي دي هغه زه دلته ضرور یادوم:

الف : ښاغلي مومند د مقدمې په ۱۲۹ مخ کې کښلي دي :

" ښاغلي هیواد مل دا هم نه دي ویلي چې د دویمې نسخې (چې دوی په ۱۳۵۶ هـ ش موندلې وه دا شعر:

"دا تصنیف د میاروښان دی+سرې دې یې ونغوړینه "

د ډهلي ملي موزیم په نسخه کې شته او که نه؟.

زه باید دوی ته په ډیر ادب عرض کړم چې د هند د کتابخانو خطي نسخي نومي کتاب د ۲۳ مخ په وروستیو سطرونو کې راغلي دي :

پای : دا تصنیف د پیر روښان دی

د خدای دپاره دې ساز کا چې غلطي بیا مومینه

ب : ګران مومند صاحب په ۱۳۱ مخ کې لیکلي دي: " خو زما په خیال د دې رسالې د بایزید روښان سر د نسبت نه لرولو له ټولو لوی دلیل دا دی چې په حالنامه کې هیڅ ذکر نشته او هر څوک چې حالنامه د بایزید روښان او د هغه د تحریک په باب له تر ټولو لوی سند ګڼي ، هغوی د یوې لمحې د پاره دا رساله د بایزید لیک نه شي منلی ".

زه بیا هم د ګران مشر قلندر مومند خدمت ته عرض کړم ، چې دا کتاب په حالنامه کې یاد شوی دی ، لکه چې ما د دې بحث په د مخنیو برخو کې یادونه وکړه دا رساله (چاپي نسخې : روښاني رساله ، د علم رساله) په روښانیانو کې په تذکره مشهوره وه ؛ په حالنامه کې راغلي دي : " ... اکثره اوقات احداد جیوبه یاران میفرمود هرکس که تذکره پیر دستګیر نداند باید بیاموزد ، که هنګام شهادت من نز دیک رسیده است و از میان شما خواهم رفت جمعیت شما پریشان خواهد شد،اګر با مردم اغیار درخورید شما را از علم شریعت بپرسد تا جواب با صواب بدهید..."(۱۹) .

ترجمه : زیاتره وختونه به احداد جیو یارانو ته فرمایل : هر څوک چې د پیر دستګیرپه تذکره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهیږي نو ښایي چې یې زده کړي . زما د شهادت
وخت نږدې شوی دی ستاسي له منځه تلونکی یم ،
ستاسي دله به خواره شي که له اغیارو سره مخامخ
شئ او له تاسونه د علم شریعت پوښتنه وکړي نو
تاسي یې باید سم ځوابونه ورکړئ ".

ښایي ځیني ښاغلي د حالنامي په لوړه اقتباسي توټه
کي د (تذکره) له کلمي څخه د بایزید ژوند حالات مفهوم
واخلي ؛ که احیاناً له چا سره داسي تصور پیدا شي نو
به ځواب په دې دلایلو کیږي: د حالنامي لوړي اقتباسي
توټي دا جمله : " شما را از علم شریعت بپرسد تا
جواب با صواب بدهید" په څپله موږ ته راښیي چې له
(تذکره) څخه مراد د بایزید روښان یو داسي کتاب دی
چې د شریعت علم په کي شوی دی او دویم دا چې دا
تذکره میا روښان یا د چاپي علم رساله نومي اثر کومه
نسخه چې ددهلي په ملي میوزیم کي خوندي ده . د دې
نسخي د لومړی نسخي پاني په الف مخ کي کیڼ لوړي
ته په سره رنګ کښل شوي دي:

الجذء تذکره میاروښان.

له دي نامه هم پوره څرګند ده چي تذکره همدا د علم
رساله ده، چي دا د تذکري یو جز ده او نوري اجزاوي
به یې هم وي.اوس نو که چا چاپي (روښاني رساله
یادعلم رساله) لوستي وي د حالنامي د لوړي اقتباسي
توټي په رڼا کي دا ورته صفا ښکاري چي دا رساله د
بایزید څپله رساله ده او د دي رسالي د وروستیو
پیداشویو دوو خطي نسخو- په پاي کي دا بیت :

دا تصنیف د میاروښان دی
ســـــــــړی دي یې نغوړینه

چا ورزیات کړي نه دي بلکه د بایزید خپل دی .

بله خبره چي په دي ارتباط زه کوم دا ده چي د خیر-
البیان په تنقیدي مطالعه ۱۲۸ مخ کي د بایزید د بلې
رسالي فرحت المجتبی د سر رباعي نقل شوي ده او
ترې لاندې مشر قلندر مومند لیکلي دي : " د دې
شعرونو د انتهایي ټیټ میعیار سره ..." په دې برخه
کي باید زه زیاته کړم د روښان پښتواثار یو هم هنري
او ادبي ارزښتونه نه لري ، یو سړی چي په مسجع نثر
د څه لیکلو توان لري که هغه د کومي موضوع د
نظمولو زیار وباسي نو به دغسي نظمونه ولیکي ، لکه
چي په فرحت المجتبی او تذکره کي دي . د روښان اثر
لکه چي موږیې د مخه یادونه وکړه اکثره مسجع نثرونه
او مات ګوډ نظمونه (نظم د دي خای په اوسنی اصطلاح
نه بلکه د شرقي فرهنګ د لرغوني او اوسنی معمولي
اصطلاح مطابق) دي ، چي حتی د نظم ټول شرایط او
ارکان هم په کي بشپړ نه دي ،د شعریت خو څرک
پکښي نه لګي. د ادبیاتو له اوسنیو تعابیرو سره سم د
روښاني اثر په ادبي تاریخ کي حتی د مطالعي ځای هم
نه لري، اما دا چي د ی د یو نهضت سرلاری دی موږ
اړ یو چي دی او د ده اثار هېر نه کړو .

د بایزید د دي رسالي د سر او پای څو رباعۍ ما
اول ځل په ۱۹۸۳ع کال کي نقل کړي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۹۰ ع کال کې مې دغه رساله ګی ګرده نقل کړه او بیا مې نقل له اصل سره وکوت ، البته اصلي نسخه وېنو خوړلي ده ځیني بیتونه او دځیني بیتو کلمات یې له لوسته ایستي دي ، کومې برخې چې د نقل ور وی هغه مې نقل کړي ، د رسالي موجود اصل متن ګراني ډیری درلودې مایې په نقل کې خپل کوښښ کړی دی کله چې دا رساله مستقله چاپېږي ، نو بویه چې یو خل بیا له اصل سره وکتل شي، دا نقل له ما سره څلورکاله پروت و او اوس مې له دغو یادونو سره په دې نیامت نشر ته وړاندې کړ، چې زموږ فرهنګي حلقات ورخبر شي ، نورنو نه زهٔ د دې رسالې مدافع یم ، او نه له چا سره په دې ډول بې ګټو شخړو کې له اصلي فرهنګي کارونو خان و باسم ، که څوک یې مني یو خل یې کور ودان او که یې نه مني دوه خله یې کور ودان دا وروستی خبرې مې خکه وکښلې ، چې پر موږ د پښتني معاشري ځیني خصایص دومره غالب دي ، چې حتی علمي او فرهنګي کارونه مو هم تر خپل اغېز لاندې راولي او د خپل ضد دتر سره کولو له پاره لمر په دوه ګوتو پټوو او د خپلې ادعا د ثبوت له پاره داسې دلایل لټوو ، چې د نقد او تحقیق له هیڅ روش سره سمون نه لري .

ماخذونه :

(۱) هیواد مل ؛ زلمی : د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې ، پښتو ټولنه ، کابل د ښوونې او روزنې مطبعه ؛۱۳۶۳ هـ ش ، ۲۲-۲۴ مخونه .

(۲) روښان ؛ بایزید : د علم رساله ، د سرمحقق دوست شینواري په زیار ، پښتو ټولنه ، کابل ، دولتي مطبعه ،۱۳۶٤ هـ ش ، ۷۹ مخ .

(۳) همدغه اثر ، ۸۰ مخ .

(٤) د علم رساله ، ۸۰ مخ .

(٥) دوست شینواری د روښاني رساله مقدمه ، د علم رساله مقدمه ؛ ی مخ.

(٦) دا رساله تر تذکرې وروسته د خطي نسخې په وروستیو پاڼو کې خطاطي شوې ده .

(۷) بایزید ، روښان خیرالبیان ، د حافظ عبدالقدوس قاسیمي په زیار ، پښتو اکیډیمي ، پیښور (دوهم چاپ) جدون پریس ، ۱۹۸۸ ع ، ۱٤۹-۱۶۲ مخونه.

(۸) د علم رساله ، ۱۲- ۷۳ مخونه .

(۹) دهند د کتابخانوپښتو خطي نسخې په ۲۳ ؛ ۲۱۹ مخونو کې ما د فرحت المجتبی د حاضرې رسالې شکلي سکښت په ولسي آهنګونو برابر بللی دی . ماله هرې رباعۍ ژراغلی تکراري بیت هم له رباعۍ سره مربوط ګڼلی دی چې که دا بیت له دغو رباعۍ ډوله نظمونو سره یو ځای شي نو بند تري جوړېږي، حال دا چې د رسالې شکلي سکښت د رباعیاتو په کالب کې اوډل

شوی دی او تر هري رباعی وروسته هماغه یو بیت بیا بیا تکرارېږي .

(۱۰) د هند د کتابخانو خطي نسخي ، ۲۲۰ مخ .

(۱۱) شینواری ، سرمحقق دوست : بایزید روښان د هنر او شعر په ډګر کي ، ژوندون مجله ، د ۱۳٦٤ هـ ش ٦ ګڼه، ۷ـ۸ مخونه.

(۱۲) مخلص ، علي محمد : حالنامه ، به کوشش نورالله ولسپال ، اکاډمي علوم افغانستان ، کابل ، ۱۳٦٤ هـ ش ،۳۵۹ مخ.

(۱۳) هیوادمل ، زلمی : د اشرف خان هجري د سیمینار علمي سکرتریت یادوني ، د علم رساله ، الف – و مخونه.

(۱٤) هیوادمل ، زلمي : فرحت المجتبی او تذکره میا روښان یو کتاب نه دي؟ کابل مجله ۱۳٦۵ هـ ش ، ۹ـ ۱۰ ګڼه ، ۹٤ـ۱۰۲ مخونه .

(۱۵) هیوادمل ، زلمی : فرهنګ ادبیات پښتو ، ج ۲ ، کمیته دولتي طبع و نشر ، کابل ، مطبعه دولتي ص ص ۱۱۱ ،۱۵۲.

(۱٦) کابل مجله ، ۱۳٤۳ هـ ش کال ،۲ ګڼه ، ۷ مخ.

(۱۷) رشاد ، پوهاند عبدالشکور : د خیر البیان مولف په کوم کال مړ دی ؟ زیری، (مجله) ۱ ګڼه ۱۳۵۵ هـ ش ، حوت .

(۱۸) مومند قلندر : د خیر البیان تنقیدي مطالعه ، چاپ ځای ، پیښور ،۱۸۸۰ع ، ۱٤ مخ.

(۱۹) حالنامه ، ٦۱۹ مخ.

متن

بسم الله الرحمن الرحیم

میاروښان ویلي دي په عنایت د الهي
زه به دربیان کړم یو څو رباعي
هرچې پی(۱) په کړده(۲) که شناخت یي پیدا شي
کړده په اخلاص وکا (که) څوک یي پتېبي(۳)
څو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دي نه کا نامیدي

× × ×

د دی زماني (٤)سږي ولي پسو(۵) بي غم وي
چې بې فهمه چارې کاندي او بې فهمه وایي(٦)

---

(۱) پي = پږي

(۲) کړده چار، عمل (پښتو – پښتو تشریحي قاموس)

(۳) پتېبل : اراده کول ، نیت کول ، دا لغت د پتېبنه په بڼه کابو لس ځایه په تذکره کي هم استعال شوی دی لکه : د تن زکات دغه دی – که څوک یي پتېبنه

(٤) اصل: زمانه

(۵) پسو : هسې ، هسې شان (زړه پانګه ۱۱٦).

(٦) اصل : بې فهم چار کاندي او بې فهم و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر یو سړي پوري فرښتي مو کلي(٧) دي
هره وینا هره چاره(٨) د دیو سړي کښي(٩)
څو عالم تیر شوی دی لا به پسي خي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا نامیدي

× × ×

د دنیا چار کښي د کاندي هتیاتي (١٠)
بل په دفتر کښي (بې)(١١) بدي نه دیریږي
ویره د قهار دي په زړونو کښیباسي(١٢)
توبه دي په پیرو کا بې توبه د ي نه اوسي(١٣)
څو عالم تیر شوی دی لا به پسي خي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا نامیدي

---

(٧) موکل : یو کار ته گمارل شوی (عمید)
(٨) اصل : هر وینا ، هر چاره
(٩) کښل : لیکل ، کښي = لیکي.
(١٠) هتیاتي : احتیاطي ، په خیرالبیان کي هم دغه لفظ په دي ډول لیکل شوی دی ، لکه : دا په غسل فرض دی په هتیاتي آدمیان (خیرالبیان ٢٨٨ مخ).
(١١) بې : به يې
(١٢) اصل : ویر د قهار ؛ زړون ؛ کښیباسل : ننه ایستل ، داخلول .
(١٣) په خیر البیان کښي د پیر تمام د طلب په بحث کي راغلي دي : په ده دي یقین کا ، پر لاس دي توبه کا.
(خیر البیان ٣٤٠ مخ).

× × ×

مرگوتی درسیږي ناگاه په دریشي
څو رنگه عذاب دی دا سړی دي پتېيي
هر چي نور وکا؛ هغه که چه پیر وايي
وراندي گناه به واړه خواجه خدای وربخښي
څو عالم تیر شوی دی لابه پسي خي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا نامید ي

× × ×

ښه کړده اختیار کړه ترو(١٤) پرېږده بدخويي
بکی به دي په نیکی بدل شي
څلور دي منزولونه دا سړی دي پتېي
په هر منزل باور کړه نوري نوري چاري دي
څو عالم تیر شوی دی لا به پسي خي
په مرگ به واړه ومري څوک دي نه کا نامیدي

× × ×

---

(١٤) ترو : نو (زړه پانگه).
× کله مي چي د دي فرحت المجتبی دا ترتیب شوی متن بیا له اصل سره مقابله کړ . هلته په دي مسری کي زما د ترتیب کړي متن کښي د (بدي) کلمه (بکی) ده . بیامي اصل ته ترجیع ورکړه او د اول چاپ بدي مي په (بکی) واړوله . د (بک) کلمه فرهنگونو د ژړا او انگولا په معنی اخستې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت د رسول وینا ده طریقت کړده د نبي (۱۵)
حقیقت د نبي حال دی معرفت اسری دي د نبي
چي په پنځه بنا کړده که شریعت په ځای شي(۱۶)
چي په شریعت کښې ثابت شي هغه ده راه د سېري
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي
× × ×
چي په هغه لار روان شي طریقت په ځای شي
چي په لاره کښې ودرېږي و منزل نه تیر شي
طاعت دي په پاکي کا(۱۷) ترو د نه کا کاهلي
ژبه هر اندام دي په طاعت مشغول لري
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي
× × ×
له هغ ژبي له هغ اندام چي په دنیا مشغول لري
له هغ ژبي اندام به دي چي د خدای طاعت يې کړي

---

(۱۵) د شریعت ورمندن ګفتار د پیغمبرانو دی (خیرالبیان ۳۸٤) . همدا رنګه په خیرالبیان کي راغلي دي : شریعت وینا او طریقت چار د پیغمبرانو ده × په خیر البیان کي راغلي دي : حقیقت دی حال د پیغمبرانو (خیر البیان تنقیدي مطالعه).
(۱۶)خیر البیان کې راغلي دي: ګوره دشریعت ورمندن ګفتاردپیغمبرانو دی اوچاردپینځه بنیاددمسلمانی ده.
(۱۷) اصل : وکا

په شریعت د روان وي حقیقت وته ده ځي
.....................................(۱۸)
ځو عالم تیر شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي
× × ×
د حقیقت کړده وکاندي چي و حقیقت دی ورسي
کړده يي دایم یاد چي هردم يي د یار وي
په خپل ذکر دي ذاکر (۱۹)نو یقین رښتیا لري
هر چه شته په دواړه جهان له دويي کسي یکښي

ځو عالم تېر شوی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري ځوک دي نه کا نامیدي(۲۰)
× × ×

چي په حقیقت ثابت شي زړه يي بیا مومي صافي
له حقیقت درون شي ترو دي قدم په وړاندې ږدي

---

(۱۸) دا دوی مسرۍ وینو خوړلي او له منځه تللي دي.
یوه مسری يي ما په دویم خلي مقابله کي بیامونده .
(۱۹) اصل : د امزانو
(۲۰) دا مسری په دویمه کتنه کي راوړ شوه.

دليروني(۲۱) بويه چي په لار د هادي ځي
څو معرفت نه مومي له منزل نه دريږي
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دي نه کا نااميدي

× × ×

پنځه خنس(۲۲) عارف دی که څوک يي پتيي
واجد ، سامع ، واصل دی يګانه چي ساکن شي
دی زر(۲۳) په ديد ويني واجد د دی هستي
خپسر(۲۴) دی دی هستي کښي نه کسي
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دي نه کا نااميدي

× × ×

(۲۱) خيرالبيان : ګوره ورمندن په طريقت کښي په لېروني...لېرونی:لاروی :
(د خير البيان تنقيدي چاپ) .
(۲۲) خنس : خيل ، ډول ، نوع . په خيرالبيان کي راغلي دي : " عارف واجد ، مقرب ، واصل، موحد ، مسکين"
(۲۳) د مسری د سر کلمات مغشوش دي .
(۲٤) خپسر : ځان. خپل ځان (زړه پانګه ۲۷۷) دا مسری هم په دويمه مقابله کښي سمه شوه .

په هيبت دي دا سری چي دايم د يار وي
....(۲۵)
غافلان دي لکه مړي ذاکران لکه ژوندي
....(۲٦)
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دي نه کا نااميدي

× × ×

دی يو پاک درياب دی هر چي په دي کښي وي
هسي بي پايان چي حد پايان نه لري
واجد خپسر په خدای ، خدای په هر څه کښي ويني
خلاص به نشي له ديداري که د ديدار يي فهم لري
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دي نه کا نااميدي

× × ×

دواجدان بويه چي په وړاندي روان شي
له يا نه دي نه دريږي څو عارف سامع نه شي
سامعان د هر آواز په تسبيح يي پوهوي
هر آواز چي آواز يي په تسبيح فهم لري
څو عالم تير شوی دی لا به پسي ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دي نه کا نااميدي

(۲۵) (۲٦) دا دواړه مسری له منځه تللي دي . په يوه مسری کي څه داسي کلمات شته چي زه يي په سم لوست بريالی نه شوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسامعان (۲۷) بویه چې په وراندي روان شي
له یا نه دي دریږي څو له حقه واصل شي
دواصلان (۲۸) بویه چې خو دې دوري (۲۹) کوي
واصلان دڅهره چار که له خدایه (۳۰) هسې شي
څو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دې نه کا نامیدي

× × ×

واصلان بویه چې په وراندي روان شي
له یا نه دي نه دریږي څو نه مومي یګانګي
یګانه دي کاندي کړده د یګانګي
نه هغ یوري چې بیا مومي له خدایه قراري
څو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دې نه کا نامیدي

× × ×

چې روح بیا مومي د خدایه قراري
خدای به واړه دی خپسر کني
میاروښان ویلي دي دا رساله مې فرحت المجتبی
هر چې د کړده د پاره زده کا د ښو اثر بې زړه نه وریږي
څو عالم تیر شوی دی لا به پسې ځي
په مرګ به واړه ومري څوک دې نه کا نامیدي
دارساله د ګل محمد له لاسه وکښل

---

(۲۷) اصل :وسامعان (۲۸) اصل : دواصلان (۲۹) دلته په یوه کلمه نه یم پوه زما په نقل کي ښه نه ده راغلي. په دریمه کتنه کي سمه شوه (۳۰) اصل : ولخدایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library